

МИХАИЛ ИВАНОВ -
ЧУОНА МЭХЭЭЛЭ

СИТТЭРБЭТИ
СИТЭЭРИ...

Михаил Егорович Иванов

Ситтэрбэти ситээри...

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=70539874

*Ситтэрбэти ситээри:
ISBN 978-5-7696-4992-9*

Аннотация

Кинигэбэ Михаил Иванов-Чуона Мэхэлэ хоһоонноро,
поэмалара киирдилэр.

Содержание

СИТТЭРБЭТИ СИТЭЭРИ, ТЫЛ ОҢУОРУНАН СИМЭЭРИ...	4
Хоһооннор	16
Чорооннуу чочуйуом	17
Саха балаҕана	18
Элбэх да ардаҕы аннынан...	20
Сайын хайдах кэлэрий?	22
Мин өйүм, мин санаам тардыһар...	24
Халлааны уйаннык ытатан	26
Кыһыны таптыбын	28
Кутаалы умайыам	30
Дьүкээбил дыримин сөхпүтүм	31
Анаабыр	33
Сүрэҕим кутаатын	35
Учууталга махталым	36
Өйдөөн-санаан ааһыабын...	38
Ааспыты эргитэ сатаама	41
Тыыннаах буолар кэрэтиэн	43
Күүтэбин көрсүһэр чааспытын	44
Улуу үөрүү миигин кууста	46
Конец ознакомительного фрагмента.	48

Иванов Михаил Егорович-Чуона Мэхээлэ Ситтэрбэти ситээри СИТТЭРБЭТИ СИТЭЭРИ, ТЫЛ ОҢУОРУНАН СИМЭЭРИ...

*Киһи олоҕо – айан. Киһи төрүүбүттэн иннин диэки дь-
улуһар: оҕо эрдэххэ – тута-хаба, көрө-билэ охсоору, эдэр
кэмгэ – олох умсулҕаныгар устаары, былыта суох саҕах-
тары арыйан иһээри, сааһыран, түспэтийэн баран – өссө
да сиппэтэҕи ситээри уонна ааспыт, саатар, санааҕа эр-
гитээри...*

*Үөһэттэн өнгөйөн көрдөххө, карта биш туочуката –
кыра сир лоскуйа, оттон Сири тыыннаан олорор киһи тэб-
эр сүрэҕин үйэтигэр тэнгэ сылдьар өйдөбүлэ, өйөбүлэ –
төрөөбүт дойдуга – сайдыы модун сүүрүгэр суураллан
сүтүүтэ, ол сүтүк ахтылҕан ааспат аалыыта буолуута,
Сир Ийэҕэ киһи төрөөбүт дойдулаах буоларга толору бы-
рааптааҕа, «сайдыы» ким эрэ эстиитин төрдө буолуо су-
охтааҕа, өйгө-сүрэххэ ингмит төрөөбүт буорга хаһан эрэ
«хатыг чаранг суугуна дьүрүскэн буолан иһилибит», «кы-*

рылас кумаҗа кырыымпалыы ыллаабыт» тыыннара – Михаил Иванов-Чуона Мэхээлэ поэзиятын биш сүрүнэ буолар.

«Хас биирдии киһини дойдута,
Төрөөбүт түөлбэтэ күүтүөхтээх,
Үс кута үөскээбит уйата
Күүс-күдэх киниэхэ биэриэхтээх»,

– диэн, поэт бэйэтэ эппитин курдук, киһи төрөөбүт түөлбөтүттэн күүс-күдэх ылар, тирэхтэнэр, кынаттанар. Оттон төрөөбүт түөлбэтэ «сайдыыга» суураллан сүппүтүн да иһин, поэт Чуона Мэхээлэ поэзия күүһүнэн тилиннэрэн, хагдарыйбыт «ньургуйуну иккистээн тылын-нарбытын» курдук, дьон сүрэхэр тыыннаах тылларынан кутар:

«Кэнээбит урсуна налыйан,
Кытылын сибэкки симээбит,
Кырылас кумаҗа тэлгэнэн,
Кырыымпа кэриэтэ ыллаабыт.

Күөрэгэй ырыалаах хонууга
Күөх ача күөгэйэ долгуйбут,
Хатыннаах чаранын суугуна
Сэбирдэх сиккиэрин түһэрбит.

Чуонаны харыстыыр, көмүскүүр
Тиит мас хаххалаах дьирбиилэр,

Имигэс, күөгэнгэс талахтар,
Эркинний сабардыр хайалар»,

– бу Чуона Мэхээлэ «Айанньыт кубалар намтааннар...»
поэматыттан быһа тардыыга Күннүк Уурастыырап кэрэ
дьикти Амма кытылын «тыалыра турар талахтарын»
сайаҕас тыала илгийэр.

«Айанньыт кубалар намтааннар...» поэма 9 чаастан
турар, аарыма кырдыаҕас санаатынан бэриллэр айымньы.
Поэмаҕа быстах санаа туйуулуутугар оҕустаран, мунну-
гу-ханныгы кэйэ сатааһын суох, ол оннугар «соҕотох сулуһу
санатан кытылга кыламныыр кулуһун аттыгар ыар дьэ-
бир санааҕа баттаппыт кырдыаҕас» дойдутун дьылҕатын
анаарыыта суруллар. «Түүн түһээн, төрөөбүт түөлбө-
этигэр бар дьонун көрсөн, алгыстаах тылларын истэн»
«силбиги күөнүнэн силэйэн, кырдалы кэрийэ сүүрэр». Туой
Хайа, эмиэ бу аарыма кырдыаҕас курдук, сыл-хонук тыалы-
гар иэдэһин тоһуйан, Ийэ Айылҕа уонна Киһи биир ситим-
нээхтэрин туоһута буолан, дьиппиэрэн турар:

«Туой Хайа киил киппэ санныгар
Сылайан дьиппиэрбит үйэлэр,
Тайанан күүс-күдэх ыланнар,
Дьохуннаах айаны салҕыыллар.

Сааһыран саһарбыт иэдэһин
Сыл-хонук тыалыгар тоһуйар,

Ардах-хаар үөһэттэн суккуллан
Өбүгэм суолларын суурайар...».

*Оттон быраман дьыллартан «систэри, маардары ту-
ораабыт, сыһыылары, хочолору силэйэн, сыркы, сүүрээн
тардыһан, таһымныы, дьалкыйа кэнгээбит кыыс кэрэ Чу-
она барахсан, өрүүлээх суһуохтуу субуллан, маанылаах хо-
туннуу нэлэйбит». Поэт маннык тыыннаах тылларынан
төрөөбүт өрүһүн хонуйар, кэрэ кыыска, хотун дьахтарга
холуу көрөр:*

«Бу маннык уу нуурал дойдуга
Таптал уйата тутуллубут,
Оҕо-аймах көрдөөх күлүүтэ
Сүрэҕи үөрүүнэн толорбут».

*«Тэлэллибит тэргэн суоллардаах, арыллыбыт киэнг аар-
тыктардаах», ойуурга көтөрө-сүүрэрэ, күөллэргэ көмүс
хатырыктааҕа толору, быһыппастар былчынгнаах уолан-
нардаах, кыталык кылбаа кыргыттардаах «баайталым
олох устубут» дойдутун дьоно, хоту дойду дьонун үөрүн-
нээн майгытынан, маннай алмаас таас көстүбүт су-
раҕын истэн үөрбүттэр, «алдьархай ааннаан кэлиэхтэ-
эҕин түүллэригэр да көрбөтөхтөр».*

«Арҕааттан халбаһа былыттар
Алдьархай илдьитэ буоланнар,

Сир-дойду үрдүнэн ааннааннар
Сабардыы халыйан тахсаллар.

Туой Хайа ыаһыран, уордаيان
Тыйыстык хаастара түрдэстэр,
Чуонабыт өрүтэ түллэнгнээн
Балысхан бааллара ынчыктыыр.

Этэллэр энсиллэр этиннэр,
Лиһигир, лүһүгүр сүүрэннэр,
Чуонаны далайга тимирдэр —
Хомолто сураҕа тарҕанар...».

*Мунгутуур сайдыы киһи дьылҕатын аахсыбакка, дылу-
руйа турара трагедияҕа тиэрдэр. Ааптар бу аан дойду-
га буолар быһыыны-майгыны, таһыттан көрдөххө, саха-
лыы холкутук, дыппиэнник, киһи өссө көмүскэнэр кыахта-
ах туругун тутан олорон суруйар. Ол хоһоон формалаах
поэма, ханнык да риторическай ыйытыылара суоҕуттан,
маннык түбэлтэлэргэ литературнай айымньыларга үксүн
туттуллар норуот тылынан уус-уран айымньыларын ты-
ла-өһө кэлимсэнэн киирбэтэхтэриттэн көстөр. Онон ай-
ымньы тыына өссө итэҕэтиилээхтик, ааҕааччыга судургу-
тук тиийэрэ ситиһиллэр. Онно күүс-көмө буолар — хоһо-
онунан айымньы тэтимэ, рифмата. Сиэмэх кыыл кэриэтэ
барыны мэңиэстиэх долгуннар барылаан, часкыйан кэлэн-
нэр Таас Дьахтарга кубулуйбут Чуона атаҕар кэтиллэн,*

«күүгэнниши оргуйаат тохтууллар, уѳараан, уохтара намы-
раан, эриэн үөн буоланнар сыггаллар». Дьэ, манна:

«Айанныыт кубалар намтааннар
Уу кырсын кырыяа көтөллөр,
Күөх ньээкэ түөлбэни суохтааннар
Кутурѳан ырыатын тардаллар...».

*Кубалар маанылаах, эйэлээх көтөрдөр, кутурѳан ыры-
атын тардан, айылѳа алдьаммытыттан хараастыыны,
айманыыны көрдөрөллөр. Кинилэр М. Горькай Буурѳаһы-
тын курдук кыырыктаах далай үрдүнэн тэлээрэ көппөт-
төр, намтаан, түһэн ааһар күөх ньээкэ түөлбэлэрин көр-
дүүллэр... Кинилэр охсуһар кыахтара суох, кутурѳан бэли-
этэ буолаллар. Мантан курус санаа үүйэ тутар – аар Ай-
ылѳабыт инникитэ хайдах буолуой. Киһи, кырдьык даѳаны,
өйдөөтөѳүнэ, биллэѳинэ эрэ инники суолу ыйдангарда саты-
ан сөп. Төрөөбүт дойдутун сүтэрбит киһи, эдэр оѳо сыл-
дьан абарбыт-сатарбыт санаата тааһыран, билигин бэй-
этэ сааһыран, төннөрөр кыаѳа суоѳун билинэн, абатын-са-
татын сүрэѳэр сөнгөрдөн, суламмакка, кэп туоммакка, ох-
суһууга ынгырбакка, аарыма кырдьаѳас, ол аата, мин са-
наабар, үгүс үйэлэри туораабыт норуот уобараһа буолан,
мындырдык өйдөтөр, сэхэрѳиир, дьон сүрэѳэр айылѳа айбы-
тын алдьатыы туохха тиэрдиэѳин этэр...*

Ааптар:

«Бар дьону букатын тумуннун
Дойдуну сүтэри иэдээнэ»,

– диэн санаанан поэматын түмүктүүр.

Чуона Мэхээлэ «Сэргэ туһунан номох» поэматыгар норуотун кытта биир тыыннаах, сиргэ чингник үктэнэн тулар, мындыр саха киһитин уобараһа сэргэни кытта ситимнэнэн көстөр. Былыргы өбүгэтин өтөһөр буор саха сыдыаана кэлэн, кырдыаҕас сэргэлиин алтыһан, өспүт үйэлэр дуорааннарын өйүгэр-сүрэхэр ингэринэр. Саас баттаан сингибит балаһан, кытыастар кыымнарын сүтэрбит көмүлүөк онно, дьыл-хонук ардаҕа суурайбыт дьон-сэргэ суолун омооно ааспыт кэм туманыгар суураллан өлүктүйбүт буоллахтарына, арай «ааспыт кэм им-дьым кэрэхитэ – тэлгэхэ сэргэтэ» билигин да сангата суох поэт дууһатыгар элбэҕи кэпсиир. «Наһыллык мин диэки иэһэйэн» диэн бу кыра этии дириҥ суолталанан тахсар – сэргэ хойдубут салгыны силэйэн кэлбит уолугар сыста түһэн, кэпсээн барар. «Бар дьон ыарахан да кэмин билэн, умнаһа харах уутунан хайыта суураллыбыт», «дьон-сэргэ баай-талым олоһор Дьөһөгөй маанылаах оҕотун хонноһун сылааһыгар туннупт» сэргэ барахсан, билигин алаас-алаас аайы им-дьым иһийэн туран, оо, элбэҕи да санатар, кэпсиир буолаҕа. Ону «сайдыйлаах» олох хаһыс тыала тонгорботох, ириэнэх уйулҕалаах эрэ киһи истэр-билэр...

Поэма тыла-өһө сааһыламмата, чингэ ааһыллымтыа

онгорор. Тылынан ойуулааһын киһини өссө умсугутар, сэргэ турар алааһыгар, ол аата өбүгэ тыынын эйгэтигэр киллэрэр:

«Былыргы өтөххө кэлэммин
Хойдубут чуумпуну аймаатым,
Аастыйбыт салгыны ыймахтаан
Хас да сүүс саастаахтыы сананным».

Дьон-сэргэ биллибэтэҕэ ыраатан, салгын «хойдубут», бэл, «аастыйбыт», сэргэлээх былыргы тэлгэхэ эйгэтин салгына хойдон-хойдон, таастыйан, киһи санаатын да утаҕа кыайан киирбэт буолбата буоллар дии саныыгын... Поэт дууһалаах киһи «үйэлэр быылларын оймоон, ситтэрбэт номоҕу сырсар».

«Очуостуу дыппиэрбит сыллартан
Кырыарбыт илдьити мин туттум», —

диэн поэт эпитэ — аастыйбыт салгын анараа өт-түттэн «айаннаан» кэлбит кырыарбыт «илдьити» ааҕааччыга чугаһатан, киһи хараҕар илэ көстөн кэлэрдии онгорор. Бу — санаа күүһүн тылынан киһи уйулҕатыгар тиэрдии күүһэ!

«Кыргыһы сэмнэҕин санатар
Кыа хаанныы кытарар эмэхтэр

Кыдыйсар кыдыктаах сахтарган
Кырыыстаах үйэни кэпсииллэр»,

– *диэн, кырыыстаах кыргыс үйэтин хартыынатын бу
түөрт строка ууран биэрэр.*

«Арай дьон хаалларбыт мэнгэтэ
Тэлгэхэ сэргэтэ тураахтыыр —
Ааспыт кэм им-дьим кэрэһитэ
Саната суох элбэҕи кэпсиир».

*Поэт сэргэ уобараһын инникилээх, кэскиллээх онгорор.
«Былыргы быраман дьыллартан күн тохтуур биир ытык
күнүгэр», ол аата ыһыах күн, «Аар Кудук Чэрчи Мас чыпча-
алын үөһээнгү айыылар булаллар». «Урааҥхай олоҕо ойу-
уламмыт сизэдэрэй оһуордаах сэргэ» таһыгар сылгылар ки-
стииллэр, халлааҥҥа тойон кыыл элиэтиир. Ол эрэн «арҕа-
аҥҥы аргыарга үрдэрэн, дохсуннук айанныыр олох эрди-
итэ суох онгочо курдук дагданньыр», туюх да тохтоппот
тэтимнээх олох айаныгар «быыппастар маҥан ат мингэлэ-
эх алаас сайыһан далбаатыыр». Олох тэтимин дохсун дол-
гунугар, алаас, сэргэҕэ баайыллыбыт Дьөһөгөй оҕото кө-
мүскэл, харысхал буолуохтара диэн поэт сырдык, эрэл са-
нааны саҕар.*

*Чуона Мэхээлэ бу ахтыллыбыт икки поэмата, чахчы да,
сахалыы тыыннаах аабааччы кутун-сүрүн тутуох, киһи
өйүн-санаатын долгутуох, элбэҕи толкуйдатыах айымнь-*

ылар. Дойдуга, олоххо тапталы өрө туппут, ону уус-уран тыл күүһүнэн дьон сүрэхэр тиэрдэр айымньылар быһыы-тынан сыаналанан, саха литературатыгар бэйэлэрин миэстэлэрин булуохтара диибин.

Чуона Мэхээлэ «Сүрэхтэн тахсар тылларым», «Иккиһин тыллыаҥ дуо, ньургунун...» кинигэлэригэр, эмиэ бу «Ситт-эрбэти ситээри» кинигэтигэр курдук, айылҕа уонна киһи би-ир ситимнээхтик хоһуллаллар. Төрөөбүт буор ахтылҕана, дойдуга таптал кини хоһоонноругар мэлдьи сүрүн миэстэни ылаллар. Дойдунун сандаарбыт бөһүөлэгэ, долгуйар сибэкки муората, лингкир тиит ойуура, хатынгнаах чараҥа, дьоно-сэргэтэ тобуоруспута түүлүгэр көстөллөр, онтон кэрэ түүл, олох кырдьыга буолан, хаһан да хоруй ылбат сүрэх кыланыытыгар кубулуйар:

«Күүһүрэр ахтылҕан ыарыыта

Сыл-хонук аастабын айыгын:

Ханнаний, мин дойдум – Туой Хайа?!

Ханнаний, хаарыаннаах мин Чуонам?!».

Бу даҕаны түбэлтэҕэ поэт трагедията бэйэтин иһигэр хаалар, буруйдаабы көрдөөн, ситиһэ сатаан түмүк онгорбот, хоһоонунан этиллэр санаа аһаҕас хаалар. Онон өссө ордук итэҕэтиилээх, ааҕааччыны соруйан туюх эмэ санааҕа аҕала сатааһын суоҕа көстөр. Ол аата – дьыҥнээх поэзия.

«Поэзия күүһүнэн ньургунун барахсаны иккиһин тылын-нараар дьобурдаах поэттар баар буолбуттарыттан үөрэ

саныыбын», – диэн Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуодунай поэтa Иван Мигалкин Чуона Мэхээлэни поэт быһыытын-
нан үрдүктүк сыаналаабытын толору ылынабын. Чуона
Мэхээлэ поэзиятыгар айылҕа тыыннаабымсытан ойуула-
нара үгүс: курус күһүн өксүөн тыалга мэ-нэстэн кэлэр,
хатыгнар халадаай ырбаахы кэтэн чаранга мусталлар.
Хайдах курдук киһи харабар холустаҕа түспүт тэнгэ ха-
танан хаалалларый, манньк тыл күүһүнэн тагыллыбыт
хартыыналар:

«Сырдыкка, аал уокка тиэтэйэн
Отчуттар тыылаа кылбанныыр,
Солбуһа эрдиилэр күөрэннээн
Салбахтар хоптолуу дайаллар.

Куукуйдаах үрэбин үрдүнэн
Күөх туман набыллык айанныыр,
Аастыйбыт баттабын долгутан
Киэһээнни Бүлүүлүүн куустуһар.

Сардаҥа утаҕа умулан
Унуоргу сис хайа дьааһыйар,
Түлүк уу сабарды халыйан
Уйаҕас долгуран сатыылыыр».

(«Сүлдьүкээр киэһэтэ»)

«Күн тиит мас мутугар олорон

Көмүс ый тахсарын кэтэһэр,
Күөл уутун сиркилэ ньууругар
Кып-кыһыл сирэйин көрүнэр».

(«Сүрэбим үөрүүнэн угуттуур»)

«Сүрэхтэн тахсар тылларынан» «ньургунуну иккиһин тылыннарар», «ситтэрбэти ситэ» сатыыр поэт, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үтүөлээх юриһа, Российской Федерация суутун систиэмэтин Бочуоттаах үлэһитэ Михаил Егорович Иванов-Чуона Мэхээлэ инникитин даҕаны манньк үтүө айымньылары суруйа туруо, саха литературатын байытыһыа диһ саныыбын.

Галина Фролова,

поэт,

Саха Өрөспүүбүлүкэтин суруйааччыларын сойууһун
солбуйааччы бэрэссэдээтэл

Хоһооннор

Чорооннуу чочуйуом

Хомоѳой тылынан
Хоһоону хохуйуу...
Чочуонай быһыылаан
Чороону чочуйуу!

Тыллары сырсангын
Түүн-күнүс мөхсөбүн...
Чоруун мас көрдөөнгүн
Чээл тыаны батаҕын.

Дьүөрэ тыл булангын
Иэйиигин этэҕин,
Оһуору тигэнгин
Дьол маһын кыһаҕын.

Хоһоонгун ааѳангын
Сүрэҕин манньыйар,
Чороонгун көрөнгүн
Хараҕын уоттанар!

Ыам ыйа, 2015 с. Дьокуускай к.

Саха балаҕана

Саханы Саха омук дэппит
Туруорбах балаҕаны көрөбүн,
Халадаай ырбаахытын кэппит
Саха эмээхсинигэр холуубун.

Саха мааны эмээхсининии
Ыалдыты сүрдээбин кэтэхэр,
Баарынан-суоҕунан маанылыа —
Ол онтон дуоһуйан мичийэр.

Киһиэхэ эрэлин бэлиэтэ —
Хаһан да хатаммат халҕана,
Көмүлүөк аал уотун күлүмэ —
Сылаас сыһыанын сыдьаайа.

Саха балаҕана барахсан
Аас-туор аргыарын кыйдыаҕа,
Сылайбыт-элэйбит айанныыт
Сынньаныа, сылаатын таһаарыа.

Кыһынҥы бытарҕан тымныыга
Холумтан сылааһа ириэрэр,
Сайынҥы сыралҕан куйааска
Сөрүүн салгына имэрийэр.

Килэйэн-халайан дьэндэйбит
Күндү дыбарыас да буолбатар,
Хас саха сүрэҕин мэлдьитин
Иһирэх өйдөбүл манньытар.

Төһөлөөх элбэх үтүө дьон
Куорсун анньынан балаҕантан
Бар дьонун аатырдар аналлаах
Үрдүккэ көппүтэ буолуоҕай?

Саха сылаас балаҕаныгар
Баараҕай бокулуон уурабын,
Омугу омук гыммыт үтүөбэр
Сахалыы махталбын этэбин.

Сэтинньи, 2014 с. Дьокуускай к.

Элбэх да ардағы аннынан...

Олоѳум айана аастаѳа
Элбэх да ардағы аннынан:
Бааллара омуннаах ардахтар,
Сууйбуттара курус самыырдар.

Күһүнгү нуһаран киэһэѳэ
Көрөбүн тунаарар саѳаѳы,
Күүтэбин кэлиэѳэр эрэнэ
Түннүкпүн тонсуйар ардаѳы.

Сэллээбэт, астыбат ардахтыын
Сэлэһиэм ааспыты ахтыһан,
Тиэргэммэр утары тахсаммын
Кууһуоѳум айаным аргыһын.

Үрдүбэр былыттар тохтооннор
Санаабар дыүөрэлии мусталлар,
Халлааны кыптыыйдыы кырыйан
Аймана көтөллөр хоптолор.

Үөрүүлээх өрөгөй кэмнэрбэр
Күлүмнүү субуллар утахтар
Дьиэрэнкэй үнкүүлээн тэйэллэр,
Лынкынас ырыаны тардаллар.

Чункуйар түгэммэр ардахтар
Санныярдык суккулла түһэллэр,
Үөһэттэн саккырыыр таммахтар
Иэдэспин суруйа сүүрэллэр.

Түннүгүм таастара ытааннар
Тулабар барыта силбэхэр,
Эмискэ аяхпын аһытар
Туустаах уу амтана халыйан...

Олоҕум айана аастаҕа
Элбэх да ардаҕы аннынан:
Бааллара омуннаах ардахтар,
Сууйбуттара курус самыырдар.

Сайын хайдах кэлэрий?

Сайын кэлэр набыллык,
Сааһы сэмээр солбуйан,
Кэрии тыаба чобуотук
Кэбэ кыылын ыллатан.

Сайын кэлэр дыктитик,
Омуннурбат саас курдук,
Кырааскалаан, тупсаран,
Отун-маһын көбөрдөн.

Сайын кэлэр киэмсийэн,
Эдэр кыыстыы кэрэтик,
Сибэккитин тэлгэтэн,
Сирбит иэнин киэргэтэн.

Сайын кэлэр дыһуннук,
Далбар хотун кэриэтэ,
Үүттээх сүөгэй кэһиилээх,
Алла турар арыылаах.

Сайын кэлэр дыктитик,
Саймаарыйан набыллык,
Эдэр кыыстыы кэрэтик,
Хотун курдук дыһуннук.

Бам ыйа, 2015 с. Дьокунускай к.

Мин өйүм, мин санаам тардыһар...

Сулустаах киэһээнни халлааны
Сүһүмун кэрэхсии көрөбүн,
Чункунуур чуумпуну иһиллээн
Санаабын сааһылы тутабын.

Үтүмэн үйэлэр тонгорон
Кырыарбыт номохтор ирэннэр,
Кэпсииллэр элбэҕи, онгостон —
Кый ыраах үөһэттэн түһэннэр.

Барыта баараҕай таһаалаах
Киэн куйаар киэлитин иһигэр,
Кэм-кэрдии хардыыта дьоһуннаах —
Хонукпут сылынан кэмнэнэр.

Тунал ый ыас хара түүннэргэ
Дьэрэкээн симэҕэ буоланнар,
Сирдээбэр улахан сулустар
Обуруо кэриэтэ көстөллөр.

Мөлүйүөн сыллары нөнгүөлээн
Илдьиттэр кэлэллэр илистэн,
Аан талҕа буоланнар силлиэрэн
Ааһаллар ардыгар сэрэтэн.

Кып-кыра кумахтыы сананным
Сир уола бу халлаан анныгар,
Дойдубун үрдүктэн сэнээрэ —
Куйаарга көтүөхпүн баҕардым.

Баҕардым сулустуу мичиннээн,
Бар дьоммор сыдыайа тыгыахпын,
Саһарба күлүмэр суунаммын
Ый курдук ып-ыраас буолуохпун.

Хаһан да кырдыбат халлаанныын
Хантайан сэлэхэр курдукпун,
Мин өйүм, мин санаам тардыһар
Киэн куйаар көстүбэт дуолугар.

Муус устар, 2015 с. Дьокуускай к.

Халлааны уйаннык ытатан

Сайыммыт сайаҕас мичээрэ
Санныйбыт туманнын барыста,
Күһүммүт силбиктээх кэмнэрэ
Халлааны уйаннык ытатта.

Аат эрэ харата дайбанан
Алыыны үрдүнэн хаас үөрэ
Соҕуруу субуллар айанын
Сэргээммин одуулаан турбутум.

Эмискэ киэнг халлаан урсунун,
Күһүнгү нуһаран чуумпутун
Хараасты хаһыта аймаата,
Уйулҕам утабын таарыйда.

Доҕору сүтэрэн аһыйыы,
Дойдулуун өр кэмнэ арахсыы
Кутурҕан ырыатын таһаарда,
Сир дойду үрдүнэн тарҕаата.

Халлааны хантайан көрбүтүм —
Кынатын санныардык сапсынан,
Былыты быһынан кылбаннаан
Соҕотох туруйа ааспыта.

Доѳорбун атаарбыт кэриэтэ
Сайыһа көрөммүн хаалбытым,
Туох эрэ кэрэттэн маппытты
Хомолто күлүгэр саспытым.

Алтынньы, 2014 с. Өлөөн сэл.

Кыһыны таптыбын

Кыһыны олуһун таптыбын —
Көм хаары дуоһуйа оймуубун,
Чысхааны кытары сырсабын,
Чолбону сонургуу көрөбүн.

Дьыбартан хойдубут туманы
Түөспүнэн силэйэ хаамабын,
Кымыстыы кыынныбыт салгыны
Чачайа ыймахтаан ылабын.

Халлаантан ыһыллар кырпахтар
Үөр тулук буоланнар дайаллар,
Көй көмүс кутуллар утахтар —
Өрүллэр, өһүллэр суһуохтар.

Көмнөбү суорҕанныы бүрүнэн
Сис тыаҕа барыта иһийэр,
Күөх сааһы айылҕа кэтэһэн
Көмүк хаар анныгар утуйар.

Ойдом тиит кырыарбыт мутугар
Оҕуруо тиһигэ тиһиллэр,
Тонгуу хаар кылбайар ньууругар
Айылҕа оһуора дыргыллар.

Сэтінны, 2014 с. Дьокуускай к.

Кутаалыы умайыам

Суһумнуур халлаанга
Сулустар мусталлар,
Дыримниир үрдүккэ
Дьирэнкэй тэбэллэр.

Сулуну быалааммын
Куйаары арҕарыам,
Эйигин буламмын
Бу сиргэ аҕалыам.

Умайар сулустуу
Уохтаахтык ууруоҕум,
Олоххун бүтүннүү
Күлүмнүү оонньотуом.

Тапталтан саҕыллаат
Кутаалыы умайыам,
Тулабын сырдатаат
Баҕардар умуллуум...

Дьүкээбил дьиримин сөхпүтүм

Ардахтаах сиппэрэн күннэргэ
Анаабыр сиригэр кэлбитим,
Дьыбардаах күһүнгү киэһэбэ
Дьүкээбил дьиримин сөхпүтүм.

Дьүкээбил уоттара умайан
Сулустар дьиэрэнкэй тэптилэр,
Халлааммыт сабыыта арыллан
Көстөллөр тааллыбат дьиктилэр.

Дьүкээбил аллара налыйан
Таптал Хайатын кууспалаата,
Сымнаҕас солколуу долгуйан
Суһумнуу, тэлимнии оонньоото.

Анаабыр сүүрүгэр суунаары
Таһымныыр чүөмпөбэ умуста,
Уон араас өнгүнэн күлүмнээн
Уонна дьэ, олуһун тубуста.

Бу маннык эриэккэс көстүүттэн
Уйулҕам олуһун долгуйда,
Мин санаам дьэрэкээн өгнөнөн
Мунгутуур үрдүккэ күөрэйдэ.

Балаҗан ыйа, 2014 с. Сааскылаах сэл.

Анаабыр

Улахан, Куччугуй Куонаапка
Ини-бии үрэхтэр холбоһон,
Киирбэт күн тырымнаах сырдыкка
Анаабыр өрүһэ үөскээбит.

Тус хоту айанын салҕаабыт
Туундара күлүмнүүр суһуоҕа,
Аарыктаах айанга аттамыт
Аранас сулуһун батыһа.

Санньыйан намтаабыт былыттар
Сир үрдүн сабардаан кэлэллэр,
Сибиниэс өгнөммүт сүүрүктэр
Силлиэлиин сырсаннар сүүрэллэр.

Хайаны, хапчааны быһылаан
Хахсааттыын хабырдык хапсыһар,
Хотугу Байҕалга тардыстан
Харса суох аллара дьулуһар.

Күһүгү кыдымах кыаһылаан
Кыһыран кыынньаллар долгуннар,
Кыыл таба үөрүнүү кылбаннаан
Көнүлгэ тахсаары мөхсөллөр.

Анаабыр уораана оргуйан
Алмаас толуутун чочуйар,
Кыырпахтар халлаанга кыырайан
Кыыһаллар дьүкээбил буоланнар.

Алтынньы, 2014 с. Сааскылаах сэл.

Сүрэѳим кутаатын

Ыраахха угуйар
Үүт тураан куйаары,
Халлааны сырдатан
Тырымныыр сулуһу,
Күлэр ый утаѳын
Күлүмнэс ардаѳын

Ханыылыы көрөбүн
Сэгэрбэр эйиэхэ,
Сүрэѳим кутаатын
Күөдүппүт киһиэхэ.

Күһүгнү кэмнэrim
Көй көмүс киэргэлин,
Сүрэѳим сыдыайар
Иэйиитин сылааһын,
Хоһуйар хоһоонум
Тылларын бастыгын

Барытын аныыбын
Сэгэрбэр эйиэхэ,
Сүрэѳим кутаатын
Күөдүппүт киһиэхэ.

Учууталга махталым

Учуутал диэн алыптаах
Абылыыр үтүө тылтан
Истин иэиин кууһара
Эмньик оҕо сааспыттан.

Учуутал мин санаабар —
Үтүө санаа Аанньала,
Учуутал мин харахпар —
Уоттаах Чолбон сулуһа.

Оскуолаҕа киирэммин
Букубаары аахпытым,
Боччум билии ыламмын
Көччөх буолан көппүтүм.

Учууталга махталым
Уһараабат, уостубат,
Төлөрүйбэт аналым —
Үлэ, үөрэх күүрээнэ.

Учуутал күн кэриэтэ
Сырдыгынан сыдьаайар,
Харанаттан таһааран
Тунал ыйдыы сырдатар.

Учуутал ийэ тэнгэ —
Сүрэбин уотун бэрсиз,
Ааннаабыт ыксал кэмнэ
Ажалы сүбэ биэриэ.

Кини сахпыт кутаата
Мындыр өйүн үөрэбэ,
Сайаҕас, сылаас сүрэбэ
Сирдии туруо үтүөбэ.

Ахсынньы, 2014 с. Сааскылаах сэл.

Өйдөөн-санаан ааһыабын...

Оҕо сааһым доҕотторо!
Көрсүөбүҥ бары ыгырсан,
Тимирбит дойду оҕолоро
Дойдулаах дьоннуу сананан.

Өйдөөн-санаан ааһыабын
Өн-бийан хочолорбутун,
Төрөөбүт төрүт сирбитин,
Туруу үлэһит дьоммутун.

Сандал саас саҥа кэлиитэ,
Туой Хайа арҕаһар тахсан,
Бэс туораабынан бырахсан
«Сэриилэһэ» көрүлүүрбүт.

Хайа чыпчаалыгар туран
Кэлэр кэммитин түстүүрбүт,
Ыраас ыраҕа уйдаран
Ыраах саҕахха көтөрбүт.

Сайынҥы сырал кэмнэргэ
Суһумнуур уулаах Чуонаҕа
Күнү күннээн сөтүөлүүрбүт,
Күннүүн сырсан умсарбыт.

Бастын кэрэмэс түгэннэр
Бүтгөө суох кэриннээхтэрэ,
Оҕолуу уйан сүрэхтэр
Оҕоһуу оннук дииллэрэ.

Күлүгэ суох эрэнэрбит —
Кэрэ өлбөт төлкөтүгэр,
Дойдубут инникитигэр,
Дьон ыллыктаах санаатыгар.

Түүлбүтүгэр да көрбөппүт —
Дойдубут ууга тимирэн,
Аал уоппут саба үрүллэн
Үрүө-тараа барыахпытын.

Өйдүөбүн, бүгүн чуумпуран
Ааттарынан ааттаталаан,
Кэрэгэй дьылба хаарыйан
Суох буолбут доҕотторбутун.

Олох салҕанар тыыннаахтан,
Дойду аатырар дьонунан.
Сир үрдүттэн симэлийэн
Сүппэтэ буоллар дойдубут.

Оҕо сааһым доҕотторо,
Түмсүөбүн биһиги бары,
Сарын-сарынтан өйөнсөн
Удьуор утумун салҕаары.

Балаҗан ыйа, 2015 с. Сааскылаах сэл.

Ааспыты эргитэ сатаама

Түннүкпэр нөрүйбүт аар хатын,
Туохтан эн эмискэ мунчаардын?
Суугунуур ырыабын тохтотон,
Санааҕа баттатан чуумпурдун?

Баҕардар, сайынын ааспытын
Суохтаангыҥ сайыһа хааллаҕын?
Эбэтэр чээл солко симэҕин
Саһара хаппытын сирдэҕин?

Сарсыарда саһарҕа уһуктан
Сарыалга эйигин сууннарбыт,
Хаһыҥнаах аргыартан харыстаан
Сандал күн көмүскэ суулаабыт.

Кыталык ырыата аргыстаах
Кэлиэҕэ элбэх да күөх сайын,
Эн өссө чэчирии тупсуоҕун
Саналыы киэргэлгин кэтэнгин.

Аар хатын! Сайыны сайыһан
Ааспыты төннөрө сатаама,
Кэм-кэрдии айгыстар айанын
Тохтотор кыах суоҕар саараама.

Ахсынньы, 2014 с. Дьокуускай к.

Тыыннаах буолар кэрэтиэн

Күлүмүрдүү күндээрэн
Күммүт күлэн мичийэр,
Кэлэр кэмим сандааран
Кэхтибэттии киэркэйэр.

Кустук курдуур халлааны
Сэттэ өнгүн оонньотон,
Санаам сырдык ырата
Ырыа буолан дьыэрэйэр.

Сарыал тыаллыын куустуһан
Хомус тыаһа лонкунуур,
Истин иэһии уһуктан
Кутаа буолан умайар.

Тыыннаах буолар кэрэтиэн —
Күөрэгэйдиин ыллаһар,
Мүөттээх салгын сөрүүнүөн —
Утаппытты ыймахтыр.

Ахсынньы, 2014 с. Дьоккуускай к.

Күүтэбин көрсүһэр чааспытын

Өйдүүбүн, биир сайын ыраахтан
Аан бастаан эйигин көрбүппүн,
Кыталык дьүөрэтэ таһаабын
Кэрэхсии одуулаан турбуппун.

Сүрөхпэр умсулған иэиитин
Сахпыта арылхай харабын,
Санньылған санаабын сырдатан
Сүһүмнуу оонньуура сүһүөбүг.

Эриирдээх, эндирдээх айантан
Элэйэр-сылайар кэмнэрбэр
Умайар сулуһум буолангын
Угуйа тыгарын иннибэр.

Ыраата барбыккын сайыһан
Тэбилик тирэбим сүппүтэ,
Тумарык мөссүөнгүн суурайан
Тулабар үрүн күн өспүтэ.

Дыыл-хонук аастабын аайытын
Эйиэхэ тардыһым күүһүрэр,
Тапталтан талбаара тааламмын
Күүтэбин көрсүһэр чааспытын.

Олунньу, 2015 с. Дьокуускай к.

Улуу үөрүү миигин кууста

Сиеммэр Сандалга

Будулҗан туман дьайҗаран
Тулам тырымныы сырдаата,
Ахсынны ый аам-даамыттан
Сандаал саас сыдһаайын ыста.

Улуу үөрүү миигин кууста:
Бүгүн биһи дьиз кэргэннэ
Дьол чорооно көтөһүлүннэ —
Сизэн уол күн сиригэр кэллэ.

Үтүө түгэнтэн манньыйан
Эбэлэр түбүккэ түстүлэр:
Куораты тилийэ сүүрэннэр,
Оһо таһаһын көрдүүллэр.

Кыра сиеним күн сиригэр
Күүттэриилээх күндү киһи,
Кини бэбээрэ ытыырын
Ырыа бастыгар тэнниибин.

Эрбэх саға киһичээнтэн
Элбэҕи эрэнэ күүтэбит,
Кырачаан бэйэтэ улаатан,

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.